
Keskiajan islantilaisen tunne- kokemuksen kansan- kulttuurisesta fysiologiasta

Kirsi Kanerva: *Porous Bodies, Porous Minds. Emotions and the Supernatural in the Íslendingasögur* (ca. 1200–1400). *Annales Universitatis Turkuensis B 398*. Turun yliopisto 2015. 181 + 26 + 29 + 24 + 27+ 23 s. ISBN 978-951-29-5996-9.

Artikkeleihin perustuva väitöskirja *Porous Bodies, Porous Minds: Emotions and the Supernatural in the Íslendingasögur* (ca. 1200–1400) keskittyy keskiaikaisen, 1200- ja 1300-lukujen islantilaisen saagakirjallisuuden (Íslendingasögur, islantilaissaogat) tunnedis-kurssisiin sekä näiden diskurssien taustalla oleviin tunteita koskeviin käsitysmalleihin. Se koostuu viidestä vertaisarvioidusta artikkelista, jotka on julkaistu vuosina 2011–2014, sekä 181-sivuisesta yhteenvetotekstistä. Kanervan työ lisää merkittävästi ymmärrystä islantilaissaagojen tunnedisurssin retoriikasta, ja sitä voidaan pitää olennaisena askeleena tunteisiin liittyvän kansankulttuurisen fysiologian kehityksessä. Kokonaisuutena arvioituna väitöskirja on huomattava lisä muinaisnorjan tutkimukseen siitä huolimatta, että joidenkin yksityiskohtien problematisointi tai käsittely olisi voinut olla parempi tai että niistä esiintyy edelleen myös eriäviä näkemyksiä.

Väitöskirja käsittelee *tunne-dis-kurssija* kulttuurissa, jossa tunteiden hillitseminen oli erityisen arvostettua. Tunne-disurssilla tarkoitetaan yksinkertaisesti ilmaistuna tapaa, jolla ihmiset puhuvat tunteista tietynlaisessa kontekstissa tai kontekstien joukossa. Painopiste on alueessa, jota Kanerva nimittää *vaihtoehdoiksi tunne-dis-kurssiksi*. Kanerva jättää tutkimuksensa ulkopuolelle kasvoniemeillä, eleillä ja eksplisiittisillä ilmaismuodoilla tapahtuvan tunteiden ilmaisun ja viestimisen. Niiden sijaan hän keskittyy keinoihin, joita keskiaikaisilla islantilaisilla kirjailijoilla oli käytettävissään ja joita he käyttivät tunteiden ja mielialojen kuvaamiseen silloin, kun eksplisiittisempiä tunteiden ilmaisutapoja oli heikosti tarjolla tai tunteita ei ollut luvallista tai mahdollista näyttää eksplisiittisesti. Koska diskurssi on tunteista puhumisen keino, se on kiinteästi yhteydessä sanoihin. Se sisältää kuitenkin myös metafo-

ria, erityyppisiä symboleja ja motiiveja sekä toteuttaa konventioita siitä, mitä *ei pidä* sanoa. Kanervan tutkimus on sen vuoksi monitahoinen ja ottaa huomioon kerronnan sanaston, henkilötyypit, kuvalliset elementit, motiivit sekä juonet – eli eri tasojen ilmaisukokonaisuudet.

Kanerva etsii säännönmukaisuuksia näiden ilmaisukokonaisuuksien käyttötavoista ja käyttöympäristöistä. Saamansa tiedon pohjalta hän pyrkii rekonstruoi-maan niiden takana oleviin ilmiöihin – siihen, mitä me kutsuisimme tunteiksi – liittyvät käsitkset ja ymmärrystavat. Tutkimuksessa on tämän seurauksena kaksi eri puolta. Ensinnäkin se tunnistaa ja analysoi tunne-disurssissa käytettyjä ilmaisutapakokonaisuuksia (esimerkiksi sanat ja motiivit) sekä niiden käyttötapoja. Toisaalta se pyrkii tuomaan esiin voimiin ja ruumiillisiin skeemoihin liittyviä käsitelmalleja. Ne toimivat kansankulttuurisena viitekehystenä, jonka kautta ilmaisutapakokonaisuuksien voitiin ymmärtää olevan sidoksissa niihin ilmiöihin, jotka nykyihmiset tunnustavat tunteiden alaan kuuluviksi.

Kanervan työ on väitöskirja, mikä vaikuttaa sen lukutapaan. Väitöskirjan yhteenvetoteksti on 181-sivuinen ja mahtuu näin ollen tavalliseen monogramiamittaan, mutta sen seitsemäs luku, joka sisältää tutkimuksen tulokset ja pohdinnan, kattaa noin puolet tekstin kokonaispituudesta. Tässä osassa artikkeleista luodaan synteisiä ja niiden pohjalta kehitellään uusia teoreettisia oivalluksia, vertailusuhteita ja tulkintoja. Jos lukija ei tunne ennestään muinaisnorjan tutkimusta eikä ole lukenut väitöskirjan pohjana olevia artikkeleita, tekstiä voi olla vaikeaa seurata. Lukijasta saattaa tuntua siltä, että tutkimusmenetelmät olisi voitu kuvata hieman selväsanaisemmin. Kanerva on taipuvainen käyttämään moderneja termejä viitattaessaan esimerkiksi sellaisiin kan-

sankulttuuriin käsitteisiin kuin *emotion* (tunne), *mind* (mieli), *body* (ruumis) ja *supernatural* (yliluonnollinen). Tätä strategiaa olisi ollut hyvä selkeyttää enemmän, ja työ olisi voinut hyötyä näiden termien ja käsitteiden laajemmasta problematisoinnista sekä niihin liitettyjen kansankulttuuristen käsitteiden tai kategorioiden lyhyestä läpikäynnistä.

Kyseessä on artikkeleihin perustuva väitöskirja, mistä johtuen nyt julkaistava työ on jähmettynyt viiden vuoden jaksolla ilmestyneiden artikkeleiden mukaisesti, vaikka sekä tekijän näkemykset että itse tutkimus ovat tuona aikana kehittyneet edelleen. Esimerkiksi *ógæfa*, epäonni, esiintyi vuoden 2012 artikkelissa sosiaalis-moraaliseen vastuuseen liittyvänä tunteena. Väitöskirjan tekstissä tätä käsitettä jalostettiin edelleen selvittämällä, että termi liittyi laajemmin sosiaalisten normien rikkomiseen (s. 91–92), jolloin *ógæfa*-käsitettä voidaan pitää tunteen vertauskuvana islantilaissaagojen tunnediskursseissa eikä niinkään varsinaisena tunnesanana (kuten väitöstilaisuudessa selkeästi ilmaistiin). Eräs kritiikin kohde on, että kansankielinen termi *hugr*, mieli, on poeettisten kenning-ilmaisujen perusteella yhdistetty liian yksinomaisesti sydämeen fyysisenä elimenä: a) termiä *hugr* ei käytetä muualla merkitsemään sydäntä; b) kenning-ilmaisua *hugsteinn*, mielenkivi {SYDÄN} ei voida pitää muotonsa perusteella kenning-ilmaisuna, jos toinen sen elementeistä merkitsee yksinään koko ilmaisun viittauskohdetta (joten *hugr* ≠ sydän); ja c) kenning-ilmaisussa *hús hugarins*, *hugrin* talo, *hugr* näyttää sijoittuvan sydämeen sen sijaan, että se merkitsisi sydäntä. Tämä ei vaikuta väitöskirjan varsinaiseen argumentointiin, mutta sillä saattaa olla merkitystä sydämen käsitteen ymmärtämiselle sekä sille, miten *hugrin* voidaan katsoa pystyvän vaikuttamaan

muihin etäällä oleviin kohteisiin sairauden tavoin.

Tutkimustyön alkuperäinen tavoite näyttää olleen ilmaisutapakokonaisuuksien tunnistaminen ja analysointi sekä sen selvittäminen, miten niitä on käytetty vaihtoehtoisissa tunnediskursseissa. Kansankulttuurisen fysiologian mallintaminen selityksenä siitä, *miten* ilmaisutapakokonaisuudet ovat yhteydessä tunteisiin, näyttää käytännössä kehittyneen toissijaisesti, alkuperäisen tutkimustyön tuloksena. Siksi ei ole yllättävää, että tutkimuksen tämä osa olisi hyötynyt pienistä tarkennuksista. Nimenomaan tämä tutkimuksen osa on uraauurtavaa muinaisnorjan tutkimusta ja erinomainen perusta tulevalle tutkimustyölle.

Ilmaisutapakokonaisuuksien analyysi ja tulkinta osana vaihtoehtoisia tunnediskursseja laajentaa nykytietämystä islannin keskiaikaisesta kirjallisuudesta ja kulttuurista. Kanerva myöntää, että nyt tutkitut perinteen elementit olivat avoimia tulkinnoille ja että tunnediskurssit voivat vaihdella eri kirjallisuuslajien välillä. Tulevaisuudessa on odotettavissa lisäselvityksiä siitä, miten tiettyjen motiivien käyttö tunteiden heijastajina voidaan erottaa niiden käytöstä muuntyyppisten sosiaalisten kannottojen välineenä. Myöhemmän tutkimuksen voidaan odottaa myös tarjoavan kehittyntä teoreettista pohdintaa generiippuvaisten tunnediskurssien ja nykyisten tunteiden yhteiskunnallista ilmenemistä tarkastelevien kansankulttuuristen teorioiden välisestä suhteesta. Uskon, että Kanervan työn merkittävin anti sijoittuu näiden kansankulttuuristen teorioiden alueelle.

Väitöskirjan pääotsikko viittaa islantilaiseen kansankulttuuriseen ruumiilliseen skeemaan, jossa ruumiillinen yksilö nähtiin ulkoisten voimien tunkeutumiselle, ja esimerkiksi pelko tai suru saattoi heikentää ruumiin rajoja. Tunnetta

kutsuttiin nimellä *hugarhræring*, mielen liike, ja Kanervan mukaan nämä liikkeet nähtiin ympäristön vaikutuksen tuloksena, jossa yksilö oli implisiittisesti passiivinen ulkoisten voimien tunkeutuessa hänen ruumiiseensa; kokemus oli tällöin miehisyttä heikentävä (s. 99). Tämä vahvistaa nykytietoa siitä, että kulttuurissa ihannoitiin tunteiden hillintää erityisesti miesten keskuudessa. On kiinnostavaa nähdä, miten käsitystavan roolin merkitystä tunkeutumisosiossissa (sekä subjektiivisessa että myös esimerkiksi toisen yksilön katseen tapauksessa) kehitellään jatkossa. Kanerva näyttää, että tunteet kuuluvat kansankulttuuriseen fysiologiaan: hän osoittaa, että ne ymmärrettiin ruumiillisina kokemuksina ja ruumiin prosesseina. Kanerva näyttää myös, että joissakin tapauksissa se, mitä me nimittäisimme tunteeksi, oli läheistä sukua sairaudelle, ja että saman ilmiön, joka muodosti tai aiheutti tunteen elävässä yksilössä, katsottiin pystyvän myös liikuttamaan ruumista kuoleman jälkeen. Nykyisin fysiologiaa lähestytään biologian kautta, mutta keskiajan Islannissa se nähtiin nykyään yliluonnollisina pidettyjen dynaamisten voimien ja prosessien alueena. Kanervan tutkimus vie meitä lähemmäksi keskiaikaisen islantilaisen kokemuksen kansankulttuurisia ontologioita koskevan tiedon rakentumista: ilmiöt, joita me nykyihmisen perspektiivistä katsoessamme pidämme yksinomaan tunteiden kategorian kuuluvana, jakaantuivat keskiajan Islannissa eri kategorioihin, joilla oli hyvin vaihtelevia yhteyksiä. Tämän vuoksi Kanervan panos on erittäin tärkeä muinaisnorjan tutkimukselle ja tämän kadonneen kulttuurin hienovaraiselle ymmärtämiselle.

PHD, DOSENTTI FROG
HELSINGIN YLIOPISTO